

Kjønnsforskning: kunnskap, grenser, endring

Programstyrets midtveisrapport -

*med anbefalinger til videre oppfølging av
kjønnsforskningsfeltet i Forskningsrådet*

Oktober 2005

Kjønnsforskning: kunnskap, grenser, endring
www.forskningsradet.no/kjonnsforskning

**Programstyrets midtveisrapport –
med anbefalinger til videre oppfølging av
kjønnsforskningsfeltet i Forskningsrådet**

Oktober 2005

© **Norges forskningsråd 2006**

Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 OSLO
Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
bibliotek@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/

Publikasjonen kan bestilles via internett:
www.forskningsradet.no/publikasjoner

eller grønt nummer telefaks: 800 83 001

Trykk: Norges forskningsråd
Opplag: 150

Oslo, februar 2006
ISBN 82-12-02280-3 (trykksak)
ISBN 82-12-02281-1 (pdf)

Innhold

INNLEDNING	5
1. PROGRAMGRUNNLAGET	5
BAKGRUNN	5
PROGRAMMETS MÅL OG PROGRAMPLANEN	5
PROGRAMSTYRETS SAMMENSETNING	6
ADMINISTRASJON	6
FINANSIERING	6
2. VIRKSOMHETEN HITIL OG PLANER UT PROGRAMPERIODEN.....	7
UTLYSNINGER OG SØKNADSBEHANDLING	7
PROSJEKTPORTEFØLJEN.....	8
INTERNASJONALISERING	9
SEMINARER, KONFERANSER OG NETTVERKSTILTAK	9
FORMIDLING, INFORMASJON OG PUBLISERING.....	10
3. VURDERING AV RESULTATER I FORHOLD TIL PROGRAMMETS MÅL... 	11
4. FORSLAG TIL OPPFØLGING AV KJØNNSFORSKNINGSFELTET I FORSKNINGSRÅDET	13
TVERRFAGLIG NASJONALT FORSKNINGSPROGRAM	13
MAINSTREAMING FOR ALLE FORSKNINGSPROGRAMMER OG FORSKNINGSPROSJEKTER	14

Innledning

Kjønnsforskning: Kunnskap, grenser, endring er et tverrfaglig humanistisk og samfunnsvitenskapelig grunnforskningsprogram under Divisjon for vitenskap i Norges forskningsråd for perioden 2001-2007. Formålet med midtveisrapporten er å gi en samlet framstilling og vurdering av programaktiviteten så langt og gi anbefalinger i forhold til videre oppfølging av kjønnsforskningsfeltet i Forskningsrådet etter 2007. Under punkt 1 og 2 gis det en oversikt og beskrivelse av hovedaktivitetene i programmet så langt, i punkt 3 vurderes aktivitetene i forhold til programmets mål, mens i 4. og siste punkt drøftes forslag til oppfølging av kjønnsforskningsfeltet i Forskningsrådet. Det siste bygger i stor grad på dialoger med og uttalelser fra forskningsmiljøene.

1. Programgrunnlaget

Bakgrunn

Programmet representerer en oppfølging av det første tverrfaglige kjønnsforskningsprogrammet i Forskningsrådet, *Kjønn i endring: institusjoner, normer, identiteter*, som ble avsluttet i 2001/02. Et uttalt mål har vært å stimulere forskningsmiljøene til å bygge videre på grunnlaget som ble lagt av det forrige programmet.

Programmets mål og programplanen

Kjønnsforskning: Kunnskap, grenser, endring er et tverrfaglig humanistisk og samfunnsvitenskapelig grunnforskningsprogram. Programplanen forelå i september 2001 og er programmets viktigste forskningspolitiske dokument (ISBN 82-12-01647-1). Av programplanen går det fram at programmets fremste målsettinger er å bidra til

- videreutvikling av kjønnsforskning som et eget kunnskapsfelt
- styrking og fornyelse av grunnleggende kjønnsforskning
- styrking av kunnskap og kritisk refleksjon om kjønn
- styrking av tverrfaglig og flerfaglig kjønnsforskning
- langsiktig kompetanseoppbygging gjennom rekruttering samt oppbygging og videreutvikling av gode fagmiljøer
- internasjonalisering av norsk kjønnsforskning

Programplanen fokuserer på kjønnsforskning som eget kunnskapsfelt og gir ingen direkte tematiske føringer. Med utgangspunkt i et ønske om åpenhet og bredde, har forskningsmiljøene hatt mulighet til å sette den konkrete tematiske dagsorden ut fra egne forskningsinteresser. (Det *har* også vært enkelte utlysninger med tematiske føringer, se nedenfor.)

Visse faglige perspektiver og overordnede temaer har imidlertid vært styrende for programarbeidet – og i vurdering av søknadene. Disse overordnede hovedtemaene er i programplanen oppsummert under overskriftene:

- *dialoger i kunnskapsfeltet* (jf. kjønnsforskningens vitenskapskritiske potensial)
- *grenser og kategorier* (jf. kjønns- og seksualitetskategoriernes flertydigheter)
- *kunnskap om politikk og forandringsarbeid* (jf. behovet for sosial endring)

Programstyrets sammensetning

Programstyret hadde følgende sammensetning fra 1.2.2001 t.o.m. 31.1.2004:

Seniorforsker Anne-Jorunn Berg, SINTEF IFIM, leder (hele perioden)

Førsteamanuensis Norman Anderssen, UiB (hele perioden)

Centerleder Karen Sjørup, Roskilde Universitetscenter, Danmark (hele perioden)

Professor Gro Hagemann, UiO (til mai 2001)

Førsteamanuensis Nils Axel Nissen, UiO (til mai 2001)

Ingar Kaldal, NTNU (til september 2001)

Ekspedisjonssjef Arni Hole, Barne- og familiedepartementet (til august 2002)

Førsteamanuensis Anka Ryall, UiTø (fra 1.6.01)

Professor Klas Åmark, Stockholms Universitet (fra 1.10.01)

Rådgiver Rachel Paul, Likestillingssenteret, BFD (fra 15.8.02)

Et nytt styre ble oppnevnt for perioden 1.2.04-31.12.07:

Førsteamanuensis/seniorforsker Anne-Jorunn Berg, NTNU/SINTEF, leder

Førsteamanuensis Norman Anderssen, UiB

Professor Thomas Johansson, Göteborgs universitet, Sverige (ny)

Seniorrådgiver Marit Lorentzen, Barne- og familiedepartementet (ny)

Førsteamanuensis Anka Ryall, UiTø

Centerleder Karen Sjørup, Roskilde Universitetscenter, Danmark

Administrasjon

I Forskningsrådets administrasjon har følgende personer arbeidet for programmet i perioden:

Rådgiver Åsa Sandnes – 1.2.01-31.7.01

Rådgiver Turid Markussen – 1.8.01-31.8.02

Seniorrådgiver Siri Tønseth – 1.9.02-

Konsulent Monica Enger – 1.2.01-

Ved oppstarten i 2001 var programmet en del av Området for kultur og samfunns programportefølje. Etter omorganiseringen av Forskningsrådet pr 1.1.2004 er programmet lagt inn under Divisjon for vitenskap, Avd. for humaniora.

Finansiering

Programmet finansieres av UFD-midler (samfunnsvitenskap og humaniora) og midler fra Barne- og familiedepartementet. Totalbudsjett for programmet er 58,7 mill. kroner.

Av en totalbevilgning fra BFD på 23,8 mill. kroner for hele perioden er 11,8 mill. kroner øremerket til følgende forskningsfelt:

4,5 mill. kroner til forskning om lesbisk og homofiles levekår,

1,5 mill. kroner til forskning om lesbisk og homofiles historie,

5,8 mill. kroner til forskning om kjønnslikestilling i familiesfæren.

2. Virksomheten hittil og planer ut programperioden

Utlysninger og søknadsbehandling

Programmet har hatt i alt fem utlysninger av midler, både tematisk åpne utlysninger og utlysning av midler på avgrensede felt. For alle utlysninger gjelder det at programplanens målsettinger og prioriteringer må ivaretas i prosjektsøknadene. Alle søknader om forskningsprosjekter har vært vurdert av eksterne fagekspertter før behandling i programstyret. Det foreligger ingen planer om ytterligere utlysninger på programmet enn dem som er beskrevet nedenfor.

Åpne utlysninger

Programmet har hatt to hovedrunder med utlysning av midler, i 2001 og i 2004. Disse har vært uten tematiske prioriteringer, men med klare føringer om at prosjektene må ivareta programmets målsettinger og hovedprioriteringer slik disse er beskrevet i programplanen. For begge utlysninger har det vært satt opp vurderingskriterier (i tillegg til Forskningsrådets standardkriterier) som prosjektsøknadene har blitt særskilt vurdert i forhold til (dette har framgått av utlysningene). Disse sentrale vurderingskriteriene er: reflektert teoretisk perspektiv på kjønn, nyskapende potensial, tverrfaglig/flerfaglig samarbeid, internasjonalisering og publiserings- og formidlingsplaner.

1. utlysning

Programmet hadde sin første utlysning av forskningsmidler i 2001 med søknadsfrist 1.11.01. Utlysningen omfattet både større samarbeidsprosjekter (forskerprosjekt), individuelle stipend og arrangements- og nettverksstøtte. Totalt kom det inn 110 søknader, og det ble gitt midler til 9 forskerprosjekter, derav 6 samarbeidsprosjekter, ett postdoktorstipend, ett doktorgradsstipend, 5 miljø- og nettverksprosjekter og 3 konferanser/workshops. Totalt ble det fordelt ca. 25 mill. kroner, av et totalt søkt beløp på 200 mill. kroner. Programstyret vurderte den faglige kvaliteten på prosjektsøknadene som generelt høy, og konkurransen om midlene ble følgelig hard.

2. utlysning

Ved den andre åpne utlysningen med frist 16.2.04 var det ca 12 mill. kroner til fordeling. Det ble lyst ut midler til forskerprosjekter (minst to samarbeidende forskere, gjerne inkludert dr.- og postdok.stipend), arrangementsstøtte til internasjonale konferanser arrangert av et norsk forskningsmiljø og internasjonal prosjektetablering. Programmet mottok totalt 47 søknader fordelt på 37 forskerprosjekter, 6 prosjektforberedelse og 4 arrangementsstøtte. Nedgangen i antall søknader i forhold til første runde skyldes hovedsakelig at det ikke var mulig å søke om personlige doktor- og postdoktorstipend. Resultatet av søknadsbehandlingen var at det ble gitt midler til 5 forskerprosjekter, 3 internasjonale konferanser og 3 etableringsprosjekter.

Øremerkede utlysninger

I tillegg til en årlig bevilgning til programmet fra BFD på 2 mill. kroner i programperioden, har departementet gitt øremerkede midler via programmet til forskning på utvalgte felt.

Forskning om lesbisk og homofiles levekår

Satsingen på forskningsfeltet var et ledd i oppfølgingen av St.meld. nr. 25 (2000-2001) om "Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Norge". Totalt var det avsatt 4,5 mill. kroner, og midlene ble lyst ut med søknadsfrist 15.6.02. Det kom kun inn 7 søknader, og det ble tildelt midler til tre prosjekter; to postdoktorstipend og ett doktorgradsstipend.

Forskning om lesbisk og homofil historie i Norge

Som en ytterligere oppfølging av St.meld. nr. 25 (2000-2001), øremerket BFD 1,5 mill. kroner til et prosjekt om lesbisk og homofil historie, og forskningsmiljøene ble i første omgang invitert til å sende inn projektskisser med frist 28.10.02. Programmet mottok 3 projektforslag, og av disse ble 2 invitert til å sende inn fullstendige søknader. Resultatet var at det ble gitt midler til prosjektet *Homoseksualitetens vilkår og ytringsformer i Norge fra 1920 til 1980*.

Responser fra forskningsmiljøene på de to ovennevnte utlysningene var begrenset, noe som også avspeiler at det ikke er mange aktive forskere på feltet i Norge. Prosjektene som er tildelt midler vil forhåpentligvis kunne bidra til rekrutteringen på forskningsfeltet. I tillegg kan det synes mer hensiktsmessig om en hadde lyst ut midlene i en samlet, og helst noe større, pott. Dette av hensyn til både faglige og administrative forhold.

Forskning om kjønnslikestilling i familiesfæren

Fra 2005 til 2007 har BFD via programmet øremerket totalt 5,8 mill. kroner til forskning som omhandler problemstillinger med relevans for kjønn og likestilling i familier, foreldreskap og samlivsrelasjoner. Det ble lyst ut midler til forskerprosjekter (som ikke inkluderer dr.- og postdok.stipend) med frist 5.4.05, og totalt kom det inn 14 søknader. Det er gitt bevilgning til fire prosjekter, og disse skal ferdigstilles i løpet av 2007.

Prosjektporteføljen

Programmet har ikke fokus på eller prioriterer spesielle tematiske felt (bortsett fra øremerkede bevilgninger fra BFD). Det betyr at det er stor tematisk, metodisk og teoretisk variasjon i innretningen på prosjektene. Sammenlignet med tidligere oversikter over kjønnsforskning i Norge, ser vi likevel en viss økning av prosjekter som tar opp flerkulturalitet og globalisering, seksualitetskategorier og maskulinitet. Videre ser vi en klar dominans av referanser til angloamerikansk litteratur og angloamerikansk teoribygging.

I samsvar med Forskningsrådets prioritering av samarbeidsprosjekter, har programmet bevilget midler til totalt 19 forskerprosjekter, derav 16 som innebærer samarbeid mellom flere forskere/stipendiater. En særlig målsetting med disse prosjektene er langsiktig kompetanseutvikling og miljøbygging. I tråd med dette har programmet også tildelt midler til 5 miljø- og nettverksprosjekter og 6 internasjonale konferanser/workshops. Det er gitt to personlige dr.gradstipend (en mann og en kvinne), mens 6 (en mann, fem kvinner), er gitt i tilknytning til forskerprosjektene. (Ved utlysningen i 2004 var det ikke mulig å søke om personlige stipend.) Det er videre tildelt postdoktorstipend til 5 kvinner og 2 menn i løpet av perioden 2002-2007, derav 3 personlige stipend. Tre miljøer har fått midler til å forberede etablering av internasjonale samarbeidsprosjekter.

Det er en klar overvekt av kvinner både blant stipendiater, prosjektledere og øvrige prosjektmedarbeidere, og dette gjenspeiler situasjonen i norsk kjønnsforskning generelt.

Den institusjonelle spredningen er stor, men med en konsentrasjon ved Universitetet i Oslo. Totalt har UiO 13 prosjekter, derav 6 ved Senter for kvinne- og kjønnsforskning. I tillegg er NTNU, UiB og UiTø representert med prosjekter, og det er bevilget midler til prosjekter ved høyskolene (HiA og HiO) og i instituttsektoren.

Programmet er tverrfaglig med prosjekter innenfor ulike fagdisipliner, og mange prosjekter er flerfaglig sammensatt. Det er likevel totalt sett en overvekt av samfunnsvitenskapelige fag i forhold til humaniora.

Internasjonalisering

Som ledd i programmets vektlegging av internasjonalisering av norsk kjønnsforskning, er det i programperioden utlyst og fordelt midler til utenlandsstipend for stipendiater/forskere på igangværende prosjekter. De fleste av disse gjennomfører derfor et utenlandsopphold i prosjektperioden.

Ved tildeling av midler til arrangementer prioriterer programmet støtte til internasjonale konferanser/seminarer som arrangeres av norske forskningsmiljøer. To slike konferanser ble avholdt i 2003, to i 2004 og tre i 2005. Programmet har i utgangspunktet hatt som målsetting å støtte minst én internasjonal konferanse pr. år, og da primært en som er arrangert av et eller flere av programmets prosjekter. Programstyret har vært initiativtaker til to av de internasjonale konferansene.

I 2004 ble det også lyst ut midler til etablering av internasjonale samarbeidsprosjekter og fire slike prosjekter er startet opp fra 2004/2005.

Programmet har rettet spesiell oppmerksomhet mot de mulighetene som finnes innenfor EUs 6. rammeprogram, og det er lagt vekt på å informere programmets forskere om aktiviteten i rammeprogrammet. Vi har drøftet NORIA-rapporten og spredt informasjon om endringene i nordisk forskningspolitisk organisering. I samarbeid med EU-kontoret i Norges forskningsråd og KILDEN, arrangerte programmet våren 2003 et to dagers seminar hvor norske forskningsmiljøer var invitert til diskusjon av likestillingsproblematikk og kjønnsforskning i EUs 6. rammeprogram. Dette er bl.a. fulgt opp i 2004 gjennom å gi KILDEN i oppdrag å utarbeide et informasjonsopplegg om internasjonalisering rettet mot kjønnsforskere. Programmets forskere er også spesielt oppfordret til å søke om midler til prosjektforberedelse for søknader til EUs 6RP gjennom EU-kontoret i Forskningsrådet, noe en del av prosjektene også har gjort.

Programstyrets initiativ til møter med *Komiteen för genusforskning* i det svenske *Vetenskapsrådet* og *Koordinasjonen for kønsforskning* ved Københavns universitet i 2003, bidro til en større internasjonal forskningspolitisk konferanse i Helsingfors i regi av *Nordisk institutt for kvinne- og kjønnsforskning* (NIKK) og Forsknings- og utdanningsdepartementet i Finland høsten 2004.

Seminarer, konferanser og nettverkstiltak

Programstyret har lagt vekt på å bygge opp nettverk blant programmets forskere, og det har årlig blitt arrangert seminarer (programsamlinger) for alle med bevilgning fra programmet. Dr.gradsstipendiater som samarbeider nært med ett av prosjektene, men ikke har finansiering fra programmet, får også anledning til å delta på programsamlingene. Seminarene er hvert år avholdt i høstsemesteret; i 2002 over to dager og i 2003, 2004 og 2005 over tre dager. Hovedhensikten med slike årlige seminarer er å skape en møteplass for diskusjon av teoretiske og metodiske spørsmål av felles interesse og slik styrke kjønnsforskningen som eget kunnskapsfelt. Hoveddelen av programmet har vært innlegg og forberedte kommentarer fra forskerne selv. Videre har vi invitert gjesteforelesere, i hovedsak utenlandske forskere, som et ledd i internasjonaliseringsbestrebelsene. Utover det er internasjonalisering og

formidling faste punkter på seminarprogrammet. Interne programseminarer planlegges også i 2006 og 2007.

I mars 2004 arrangerte programmet i samarbeid med KILDEN, Likestillingscenteret og Likestillingsombudet en dagskonferanse om "Likestillingen møter kjønnsforskningen – eller omvendt". Arrangementet fikk stor oppslutning fra de ulike miljøene (ca. 150 deltagere) og avfødte flere medieoppslag og ikke minst en økt interesse blant likestillingsarbeidere for kjønnsforskningens relevans – og omvendt. Konkret har dette bl.a. ført til at Likestillingscenteret nå jevnlig arrangerer åpne møter der kjønnsforskere presenterer sin forskning.

I oktober 2005 avvikles seminaret "Homopolitikken møter kjønnsforskningen – og omvendt", etter samme mønster som ovennevnte seminar, der målgruppene er forskere, politikere, byråkrater, helse- og ungdomsarbeidere, aktivister med flere. KILDEN er også her hovedsamarbeidspartner for programmet.

I 2006 støtter programmet konferansen "Det likestilte samfunn? Betydninger av kjønn i helse og velferd", som arrangeres av Foreningen for kvinne- og kjønnsforskning i samarbeid med Universitetet i Stavanger. Det planlegges videre en faglig konferanse i 2007.

I forbindelse med avslutningen av programmet vil det avvikles et større arrangement våren 2008. (For øvrige tiltak vises det til punkter under Internasjonalisering som også er relevante her.)

Formidling, informasjon og publisering

Programmet inngikk en avtale med KILDEN (Informasjons- og dokumentasjonssenter for kvinne- og kjønnsforskning i Norge) om formidling fra programmet for årene 2003 og 2004, og denne er nå forlenget ut programperioden. Avtalen innebærer at KILDEN utarbeider formidlingsplaner i samarbeid med programmets prosjekter, informerer om og formidler fra prosjektene og om forskerne på KILDENs nettsted, og samarbeider med programmet om arrangementer. Dette arbeidet har i perioden vært gjennomført på en svært aktiv og tilfredsstillende måte med bl.a. mange oppslag på KILDENs nettsider. Administrasjonen i Forskningsrådet har ansvar for programmets egne nettsider.

Programstyrets virksomhet har vært gjenstand for en offentlig kritisk debatt ved flere anledninger. Deler av kritikken som ble reist i *Samtiden* i 2003 vurderes som interessant og konstruktiv i den forstand at den stimulerte til forskningspolitisk engasjement, noe kjønnsforskningen i likhet med annen forskning trenger. Den faglige kritikken knyttet til kjønnsforskningens forståelser av biologi har bidratt til en konstruktiv synliggjøring av kjønnsforskningen som en viktig aktør når dagsorden for den offentlige debatt settes.

Programmet ga i 2004 et mindre beløp i støtte til produksjon av kortfilmen *TEMPO!* basert på Ulla-Britt Lilleaas' dr.gradsprosjekt under programmet *Kjønn i endring*. Filmen fikk betydelig oppmerksomhet og ble bl.a. vist som forfilm til filmen "Bridget Jones på randen" på norske kinoer høsten 2004. Regissør Eva Dahr har nå fullfinansiert (uten programmets støtte) en ny film basert på Lilleaas' nåværende postdoktorprosjekt på programmet om menns helse.

I løpet av perioden har flere av prosjektene publisert vitenskapelige bøker, artikler både i norske og internasjonale tidsskrifter og antologier, aviskronikker, rapporter og lignende.

Innen avslutningen av programperioden tas det sikte på sluttpublisering fra programmet i form av bl.a. et eget nr. av *Tidsskrift for kjønnsforskning*, en eller flere antologier utgitt på norsk og/eller utenlandsk forlag og en samling av kortfattede populærvitenskapelige artikler med resultater fra alle prosjektene. En formidlingsmulighet er også en egen seksjon på KILDENs nettsted med resultater fra prosjektene etc. Disse tiltakene vil komme i tillegg til prosjektenes egne publiseringer.

3. Vurdering av resultater i forhold til programmets mål

I det følgende er programmets målsettinger slik de er listet opp på side 5 tydeliggjort med uthevet skrift for å lette framstillingen. Et grunnleggende premiss nedfelt i programplanen er å **videreutvikle kjønnsforskning som et eget kunnskapsfelt**. Det faglige arbeidet skjer først og fremst gjennom prosjektene, og programstyrets rolle er å legge til rette for denne virksomheten på best mulig måte. Tilrettelegging av mer langsiktig strategisk og fagpolitisk art med tanke på videreutvikling av kjønnsforskningsfeltet inngår også i vår virksomhet.

Grovt sett kan vi si at feltet nasjonalt og internasjonalt framstår med to forankringspunkt, ett der kjønn som perspektiv og innfallsvinkel anvendes på en rekke ulike kunnskapsområder og konkrete tema, og ett hvor utvikling av teorier om og begrepsliggjøring av kjønn er hovedfokuset. Programplanen framhever **grunnleggende kjønnsforskning** som sentralt, noe som er rimelig for et grunnforskningsprogram. Utlysningene har derfor vært tematisk åpne (med unntak av ovennevnte øremerkede utlysninger) men teoretisk forpliktende, og i vurderingskriteriene har vi understreket at prosjektene skal ha et reflektert syn på teorier om kjønn. Det strategiske grepet med vekt på perspektiver heller enn forskningstema og med tydelig virkemiddelbruk - et grep som ble grundig drøftet i programstyret - vurderer vi som vellykket. Dette har klart medvirket til den faglige spennvidden vi ser i prosjektporteføljen.

Programplanen etterlyser **kunnskap og kritisk refleksjon om kjønn**, kjønnskategoriseringer og produksjon av kjønn. Programstyret ønsket et stort innslag av tverr- og flerfaglige prosjekter. Dette kommer fram i programplanen som bevisst vektlegger perspektiver heller enn tematiske inndelinger eller disiplinspesifikke kjønnsforskningsbehov. Av de 16 samarbeidsprosjektene programmet har støttet, er minst halvparten uttalt *flerfaglige* ved at samfunnsforskere og humanister inngår i ett og samme prosjekt og delprosjekter. Det reelt *tverrfaglige* ligger i at forskerne til dels bruker disiplinspesifikke teorier og metoder og til dels de samme teoretikerne (som for eksempel Michel Foucault og Judith Butler) i sine teoretiseringer av kjønn. Den tverrfaglige og flerfaglige kjønnsforskningen er styrket innenfor humaniora og samfunnsvitenskap. Konsentrasjonen om humaniora og samfunnsvitenskap var gitt i vårt mandat, men som vi vender tilbake til i neste punkt, hadde det vært ønskelig med en enda større spennvidde i disiplininnretning. Internasjonalt favner tverrfagligheten i kjønnsforskningsfeltet noe bredere. Her inngår naturvitenskapelige og tekniske fag mer eksplisitt i kjønnsforskningsfeltet enn det som er tilfellet her til lands. Foreliggende program ligger innen samfunnsvitenskap og humaniora og har dermed ikke hatt ambisjoner å gå på tvers av alle typer fag.

Den **langsiktige kompetanseoppbygging** er ivaretatt gjennom totaliteten i prosjektporteføljen. I denne sammenhengen vil vi påpeke at den lave innvilgelsesprosenten gir uheldige faglige signaler til miljøene. Mer presist er ikke problemet innvilgelsesprosenten, men at søknader som oppnår toppvurderinger ikke får finansiering. Programstyret har stimulert til større forskerprosjekter for å bidra til langsiktig oppbygging av kompetanse, dette i tråd med

Forskningsrådets generelle politikk. Vi har dermed ikke satset på personlige doktorgrads-prosjekter, men derimot har vi vektlagt postdok. som virkemiddel. En av grunnene har vært å gi muligheter for å kunne følge opp doktorgradssatsningen som fant sted i *Kjønn i endring* samt å gi støtte til etablerte forskere. Instituttsektoren er forholdsvis dårlig dekket i prosjekt-porteføljen, noe som blant annet kan skyldes ulikheter i kostnadsstruktur mellom universitets- og høyskolesektoren og instituttsektoren.

I Norge har det over flere tiår utviklet seg produktive og attraktive kjønnsforskningmiljøer ved flere institusjoner. Felles for disse er at de er små og har få faste stillinger, noe som samsvarer dårlig med den økte vektleggingen av store prosjekter i nasjonal og ikke minst i europeisk forskningsfinansiering. For eksempel har ingen av de tverrfaglige sentrene for kvinne- og kjønnsforskning ved de ulike universitetene mer enn 4 vitenskapelige stillinger. Sentrene har initiert flere av de ambisiøse prosjektene i vår prosjektportefølje og er således faglig styrket i prosjektperioden. Men det bør likevel drøftes hvordan langsiktig kompetanseoppbygging best kan ivaretas gitt en slik situasjon.

Programsamlingene har som tidligere nevnt, hatt til hensikt å legge til rette for diskusjoner og faglig utveksling på tvers av prosjektene. Programsamlingene er ressurskrevende både med hensyn til tid og penger, men de har fått svært positive tilbakemeldinger. Flere påpeker at det er en viktig faglig arena for flerfaglighet, bygging av nettverk, utveksling av informasjon og faglig oppdatering. Internasjonalisering er også et fast punkt på dagsorden til disse samlingene. Programsamlingene har utelukkende vært rettet mot programmets prosjekter. Vi vil likevel spørre om det hadde vært rimelig å åpne samlingene også for andre kjønnsforskere. Flere kjønnsforskningmiljøer etterspør flere felles faglige arenaer, og det er mulig at en videreutvikling av programsamlingene på den måten kunne bidra gunstig til utviklingen av kjønnsforskning som eget kunnskapsfelt.

Internasjonalisering kan foregå på flere vis. Vi har valgt å fokusere på tre former: For det første stimulering til internasjonal publisering gjennom å bruke publisering som et kvalitetskriterium i vurdering av søknadene, for det andre stimulering til internasjonalt nettverksarbeid gjennom utenlandsstipend og støtte til arrangering av internasjonale konferanser i Norge, og for det tredje har vi forsøkt å legge til rette for økt deltagelse i internasjonale prosjekter. Det siste vurderer vi som forskningspolitisk svært viktig med tanke på langsiktig utvikling av kjønnsforskning som eget kunnskapsfelt. Vi har derfor tatt kontakt med ulike organer for ivaretagning av kjønnsforskning i de andre nordiske landene. Hensikten har vært å få en felles drøfting av strategisk art, noe som blant annet ble satt i system på den nordiske forskningspolitiske konferansen i Helsingfors høsten 2004.

Vi har lyst ut forprosjektmidler til etablering av internasjonale samarbeidsprosjekter, men dette er det virkemidlet vi har fått dårligst respons på. Informasjonstiltak knyttet særlig til EUs 6RP har gitt mer positiv respons, blant annet var seminaret i samarbeid med KILDEN og EU-kontoret svært godt besøkt. Vi vurderer dialogen med EU-kontoret som verdifull og ønsker å videreføre dette arbeidet.

Ved tildeling av midler til arrangementer prioriterer programmet støtte til internasjonale konferanser/seminarer som arrangeres av norske forskningsmiljøer. Etter anbefaling fra *Kjønn i endring* valgte vi å overlate konferansevirksomheten til miljøene. Skal en dømme etter oppslutning om konferansene, må dette kunne sies å være et vellykket grep. Mange stipendiater/forskere på igangværende prosjekter gjennomfører et utenlandsopphold i

prosjektperioden. Effekten av utenlandsopphold er det for tidlig å si noe om, men vi har merket oss at de aller fleste ønsker opphold i angloamerikanske miljøer.

Programstyret hatt kontinuerlig representasjon fra henholdsvis dansk og svensk kjønnsforskning, noe som har medført at blikket er løftet utover Norges grenser i programstyrets interne og eksterne arbeid. Det har også bidratt til å gjøre habilitetsproblematikken enklere å håndtere. Verdifulle erfaringer fra kjønnsforskningstiljøer i andre land har kommet oss til gode både i programstyrets arbeid og på programsamlingene. Programstyrets nordiske representanter har spilt en aktiv faglig rolle på samlingene gjennom å fokusere på kontraster og likhetstrekk i fagdebatter mellom henholdsvis Danmark og Sverige og det som reflekteres i programmets prosjekter. Begge programstyrene har også hatt et medlem med erfaring fra programstyret i *Kjønn i endring*, noe som har bidratt til erfaringsoverføring og verdifull kontinuitet.

4. Forslag til oppfølging av kjønnsforskningsfeltet i Forskningsrådet

Kjønnsforskningen i Norge, slik som i mange andre land, har vært fremmet gjennom en dobbel strategi. Det betyr på den ene siden å styrke og utvikle kjønnsforskningen som eget kunnskapsfelt, og på den andre siden å integrere kjønnsforskningstiljøer i eksisterende disipliner og fagfelt (mainstreaming). Strategien vurderes som heldig idet den sikrer samspillet mellom utvikling av feltets egen kjernekompetanse og feltet som spisskompetanse i mer etablerte kunnskapssammenhenger. I dag fremstår kjønnsforskningen som dynamisk og mangfoldig, med stor pågang av interesserte forskere både nasjonalt og internasjonalt. Men som tidligere påpekt, er de norske kjønnsforskningstiljøene tallmessig små og derfor dårlig tilpasset den internasjonale trenden med satsing på store fagmiljøer.

I norsk kjønnsforskning fins det ulike forskningstradisjoner knyttet til et bredt spekter av disipliner og fag. Kunnskapsfeltet spenner vidt tematisk, og preges av et mangfold av metodologiske og kjønnteoretiske perspektiver, innen og på tvers av tematiske fokus og fagdisipliner. Kjønnsforskning omfatter derfor forskning som tar utgangspunkt i tradisjoner innen kvinneforskning og feministisk forskning så vel som impulser fra kulturbasert kjønnsforskning, mannsforskning og forskning om ulike seksualiteter. Denne bredden er viktig for å utvikle spennende forskning både med hensyn til faglig kvalitet og samfunnsmessig relevans.

Vi foreslår derfor å følge den doble strategien gjennom å etablere for det første et tverrfaglig nasjonalt forskningsprogram som skal ivareta kjønnsforskningen som eget kunnskapsfelt, og for det andre å etablere en ordning hvor det følger forskningsmidler i form av friske penger til mainstreaming for alle forskningsprogrammer og forskningsprosjekt i Norges forskningsråd.

Tverrfaglig nasjonalt forskningsprogram

Kjønnsforskning har som eget kunnskapsfelt utviklet grunnlagsteoretiske diskusjoner om hva kjønn er, hvordan det skapes eller hvordan det kan forstås. Den dikotomiske tenkningen omkring kjønn er grundig kritisert, og kritikken har lagt grunnlaget for utvikling av mer nyanserte kjønnsforståelser. Det eksisterer likevel en ny spennende faglig uro i feltet hvor spørsmål omkring tokjønnsmodeller, kjønnslikhet/ulikhet (sexual difference) og kjønnslikestilling igjen utgjør omdreiningspunkter, noe som både er relevant for teoriutvikling, utvikling av endringsstrategier og politikktutforming. Kunnskapsfeltet har en lang vitenskapskritisk tradisjon og utgjør også en viktig arena for generell kunnskapsteoretisk

utvikling. Dette omfatter så vel metodologiske spørsmål som spørsmål om forskningens kritiske dagsordenfunksjon.

Et tverrfaglig nasjonalt forskningsprogram som skal styrke og utvikle kjønnsforskningen som eget kunnskapsfelt, skal ivareta disse aspektene. Det er en utfordring å utvikle kunnskapsfeltet som en arena der man kan etablere og foreslå nyskapende kjønnsforståelser. Disse bør både gjenspeile og belyse mer generelle kulturelle og økonomiske utviklingstrekk i samfunnet, blant annet gjennom en ytterligere bevegelse i retning av interseksjonalitet der konstituering av og konsekvensene av kjønn, seksualitet, etnisitet og klasse ikke ses uavhengig av hverandre. Midtvegserfaringene fra vårt program tilsier at ulike former for likestillingsproblematikk igjen aktualiseres, og at det her trengs mer grunnlagsorientert forskning for å utvikle nye forståelser og bedre løsninger.

Internasjonalt, og spesielt innen Norden og EU, planlegges det store strukturelle endringer av forskningssystemene og med vidtrekkende forskningspolitiske konsekvenser. I denne omstruktureringsfasen er det viktig å legge til rette for norsk deltagelse i relevante kjønnsforskningssammenhenger, spesielt med hensyn til utviklingen av en europeisk forskningsarena (ERA). Her bør vi posisjonere oss tidlig for å ha muligheter til å påvirke premissene for kunnskapsfeltets organisatoriske og faglige utvikling. Men et problem vi møter er størrelsen på de norske kjønnsforskningssmiljøene. EUs nye virkemidler er krevende med tanke på ressurser som skal til som innsatsfaktor for å utløse midler til forskningsprosjekter, nettverksmidler, undervisningssamarbeid eller forskeropphold. Et nasjonalt forskningsprogram bør legge til rette for faglig stimulans som fører til økt norsk deltagelse i ulike former for internasjonalt forskningssamarbeid.

Mainstreaming for alle forskningsprogrammer og forskningsprosjekter

Vi foreslår i tråd med innspill fra *Nasjonalt fagråd for kvinne- og kjønnsforskning* og *Foreningen for kvinne- og kjønnsforskning* (FOKK) en strategi for mainstreaming av forskningsprogrammer og forskningsprosjekter i Forskningsrådet. Her skal det bevilges insentivmidler som et hvert forskningsprogram eller forskningsprosjekt i alle de tre divisjonene kan søke med den hensikt å utvikle kjønnsperspektiv innen sitt fagfelt. Midlene bør samordnes og administreres av en egen enhet i Forskningsrådet eventuelt et utvidet programstyre i samarbeid med det nasjonale kjønnsforskningssprogrammet.

Insentivmidler bør være innrettet slik at miljøer hvor kjønnsforskningsspektivet tradisjonelt ikke har vært representert stimuleres, og slik medvirke til å øke kompetansen på nye fagområder. Det er viktig å tydeliggjøre at dette er en strategi for faglig integrasjon og ikke en rekrutteringsstrategi for å få flere kvinner inn på områder hvor de er underrepresenterte.

For å sikre at insentivstrategien gir god kvalitet må prosjektsøknader dokumentere at prosjektmedarbeidere har kompetanse innenfor kjønnsforskning. Dette er av avgjørende betydning for mulighetene for å lykkes med strategien. Det kan skje gjennom utvidet tverrfaglighet der kjønnsforskere inviteres inn på nye områder. Kvalitetssikring er nødvendig for at mainstreaming ikke skal forringe kunnskapsfeltet. Nye møteplasser kan dessuten gi viktige innspill til den allerede etablerte kjønnsforskningen.

27. oktober 2005,

Anne-Jorunn Berg

Norman Anderssen

Thomas Johansson

Marit Lorentzen

Anka Ryall

Karen Sjørup

ISBN 82-12-02280-3 (trykksak)
ISBN 82-12-02281-1(pdf)